

מדיניות-החוץ הישראלית לקראת הבחירות לכנסת ה-24

סיכום כנס הבחירות של מכון מיתוים

מרץ 2021

לקראת הבחירות לכנסת ה-24, קיים מכון מיתוים ב-9 במרץ 2021 אירוע בחירות מקוון על הדרכים לשפר את מדיניות-החוץ הישראלית. האירוע התמקד בהצגת מטרות וכיווני פעולה מדיניים, בדגש על קידום שלום עם הפלסטינים; העמקת השייכות האזורית במזרח התיכון, אירופה ואגן הים התיכון; וחיזוק מערך החוץ והדיפלומטיה. באירוע השתתפו פוליטיקאים בכירים מחמש מפלגות (על פי סדר הופעתם): אמילי מואטי ממפלגת העבודה; ח"כ ניצן הורוביץ, יו"ר מרצ; ח"כ אורנה ברביבאי מיש עתיד; דני דיין מתקווה חדשה; וח"כ עאידה תומא-סלימאן מהרשימה המשותפת. ד"ר נמרוד גורן וד"ר רועי קיבריק ממכון מיתוים הנחו את האירוע. מסמך זה מסכם את עיקרי הדברים.

אמילי מואטי, מפלגת העבודה

הנהגת השמאל הישראלי הפנימה מאז רצח רבין את הדה-לגיטימציה שעושה לה הימין, ונוטה לחפש אישור לעמדותיה מהמיינסטרים הימני. אנשים נמנעים מלהביע עמדות לא-פופולאריות, וזה מנע מצמרת המחנה להתבטא בנושא הפלסטיני. זאת, למרות שרוב הציבור תומך בחידוש המשא ומתן ובפתרון שתי-המדינות. למרות הדה-לגיטימציה מימין, הרוב עדיין מאמין ששלום זו הדרך ושסכסוכים לא פותרים במלחמה.

החתיירה לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני היא קודם כל אינטרס מדיני ישראלי, אבל היא גם עושה צדק עם השאיפות של שכנינו הפלסטינים. זה חשוב אסטרטגית ומוסרית כאחד. טענת הימין שאפשר להתעלם מהנושא הפלסטיני היא ילדותית ומסוכנת, למרות הסכמי אברהם. גם אם מדינות ערב ירפו מהנושא הפלסטיני, לנו אסור לעשות כן. למפלגת העבודה יש אינטרס מובהק להפוך כל אבן כדי למצוא פתרון לסכסוך, שמבוסס על היפרדות ועל גבולות 1967, במטרה לקדם חזון של מדינת ישראל בטוחה.

מפלגת העבודה לא זנחה מעולם את הדגל המדיני. כולנו ברשימת המפלגה לכנסת מסונכרנים לגבי אותו חזון. בממשלה הבאה, שאני מקווה שתהיה אלטרנטיבה לשלטון נתניהו, מפלגת העבודה תוביל לחזרה למשא ומתן. נפעל גם לטפח את השלום עם ירדן ומצרים, בייחוד מבחינה כלכלית ותרבותית. גם שלום קר צריך יד מטפחת וכתף אכפתית, וכיום אין הרבה שיתופי פעולה בין המדינות.

כדאי לחדול מהטענה שכל העולם נגדנו ושהקיום של ישראל מוטל בספק. זה אינטרס של נתניהו שנרגיש נרדפים. בפועל, ישראל היא שחקן משמעותי בזירה הבינלאומית ומשתפת פעולה עם מדינות רבות. יש להרחיב זאת, אולם מבלי לחבור להנהגות לא-ליברליות, כמו בברזיל ופולין, וכמו טראמפ. האמריקאים השכילו להיפרד מנשיא פופוליסט, שהיה רע גם להם וגם לנו.

הסמכויות של משרד החוץ פוזרו לכל מיני משרדי ממשלה, ובשנים האחרונות יותר ויותר דיפלומטים מקצועיים עוזבים את המשרד. זה דורש שינוי. צריך להעדיף דיפלומטיים מקצועיים על פני מינויים פוליטיים, בייחוד בבירות מרכזיות בעולם. דיפלומט צריך לייצג את המדינה, בלי קשר לזהות שר החוץ, ולהרגיש חלק ממערך חוץ משפיע ומשמעותי.

ח"כ ניצן הורוביץ, יו"ר מרצ

משרד החוץ הוא כיום משרד חלש, כרסמו בו במהלך השנים. לפעמים אפילו המציאו משרדים כדי לקחת לו סמכויות. זה פגע בסופו של דבר באינטרס הישראלי. במשרד החוץ יש את הידע והניסיון, וצריך לחזק אותו. אפשר לעשות זאת באמצעות העברת חוק שירות החוץ, שיקבע את מעמד המשרד ולא יאפשר לכל גחמה של פוליטיקאי להחליש אותו. יחסי החוץ של ישראל צריכים לקחת בחשבון את עקרון הדמוקרטיה ואת נושא זכויות האדם. אל מול ההידרדרות של הדמוקרטיה במקומות שונים בעולם, ישראל צריכה להיות בצד הדמוקרטי. אבל, לנתניהו יש נטייה להעדיף דווקא מדינות ששוחקות את הדמוקרטיה.

הנושא הישראלי-פלסטיני רלבנטי מאוד, והחלטת בית הדין בהאג מראה עד כמה הוא קריטי לעתיד מדינת ישראל. מרצ מתנגדת להעמדה לדין של חיילים ישראלים בהאג. אנחנו בעד ישראל והישראלים, אבל מי שגורר את ישראל להאג זו ממשלת הימין והמדיניות שלה. שינוי מדיניות בישראל יפתור את העניין. אי אפשר לשלוט לאורך זמן במיליוני פלסטינים, לשלול מהם זכויות בסיסיות ולהתנגד למעורבות בינלאומית, ואז להגיד שכל מי שמבקר זאת הוא אנטישמי ועוכר ישראל. לישראל יש אחריות, ואנחנו צריכים לקחת את גורלנו בידינו.

תהליך השלום קפוא, אבל המצב בשטח מדרדר. צריך לחזור להידברות ומשא ומתן, ולהיעזר בתמיכה האמריקאית המחודשת בפתרון שתי-המדינות, תחת ממשל ביידן. פתרון שתי-המדינות יביא לפריצת דרך בזירות נוספות, כולל במזרח התיכון ובאגן הים התיכון. זה אינטרס עליון של ישראל. כדי לממש את פוטנציאל הנורמליזציה עם מדינות ערב, צריך להתקדם בערוץ הפלסטיני. כל עוד שורר קפאון בתהליך השלום, היחסים עם האזור יישארו מוגבלים.

המצב בעזה קשה מאוד ויש לנו אינטרס לאפשר פיתוח ברצועה ושיתוף פוליטי בין עזה לגדה המערבית, תחת שלטון הרשות הפלסטינית. כל מי שאומר על אבו מאזן שהוא טרוריסט לא מכיר את המציאות בשטח. הרשות הפלסטינית היא בת ברית של ישראל. הימין לא ביטל את הסכמי אוסלו, אותם הוא אוהב להשמיץ, כי הם משרתים אינטרסים ישראלים. זה יהיה טוב אם תהיינה בחירות ברשות הפלסטינית, ואם תשרור שם חברה דמוקרטית. גם הפלסטינים תושבי מזרח ירושלים צריכים להשתתף בבחירות הללו אם הם מעוניינים בכך. ההחלטה איזה מפלגות משתתפות בבחירות ובאיזה אופן היא עניין פנימי של הפלסטינים.

האיחוד האירופי הוא ידיד של ישראל, גם בגלל המחויבות לדמוקרטיה, והקשר איתו הוא בעל משקל עצום. טענת הימין שהאיחוד עוין לנו ורודף אותנו, רק בגלל שהוא מעביר ביקורת על ההתנחלויות, פשוט לא נכונה. מדובר בידיד חזק. היחסים בין ישראל למדינות אירופיות כמו צרפת וגרמניה הם נכס אדיר לישראל.

ח"כ אורנה ברביבאי, יש עתיד

חוסן לאומי הוא לא רק ביטחון, אלא גם יחסי חוץ, ומשרד החוץ משמעותי מאוד לביטחון הלאומי. דיפלומטיה היא כלי אסטרטגי למיקסום היתרון היחסי של ישראל. מדיניות-החוץ אינה מנותקת מההקשר הפנימי, ושחיקת הדמוקרטיה בישראל משפיעה גם על התחום המדיני. בשנים האחרונות, הדיפלומטיה הפכה בישראל שם נרדף לפופוליזם, כי אדם אחד קבע בעצם עם אילו מדינות בונים יחסים ועם אילו הורסים. דרושה חקיקה כדי להסדיר את מעמד משרד החוץ ולתת לו יותר לגיטימציה להשפעה.

ישראל צריכה לשאוף לנורמליזציה וקידום שלום. העוצמה הישראלית, שלפעמים יש צורך להפגין אותה, נועדה כדי להשיג שלום עם שכנינו. צריך להחזיר לסדר היום את השיח על השלום ועל פתרון שתי מדינות לשני עמים, ולמנף את הסכמי הנורמליזציה עם מדינות ערב לטובת קידום דיאלוג עם הפלסטינים. מנהיגות היא היכולת לנתח סיכונים ולזהות פוטנציאל לשיתופי פעולה.

למרות שאני מברכת על הסכמי הנורמליזציה עם מדינות ערב, לא כך מנהלים יחסי חוץ. ההסכמים הובאו לכנסת עוד לפני שחברי הכנסת בכלל ידעו מה הם כוללים. דרושה שקיפות. ועדת החוץ והביטחון צריכה לעסוק יותר בנושאי חוץ. בהרבה מדינות יש הפרדה בין החוץ לביטחון, וגם בישראל צריך להגביר את הדומיננטיות של תחום יחסי החוץ.

אין בעיניי שום לגיטימציה לחקירת בית הדין בהאג. ישראל ממש לא מבצעת פשעי מלחמה, ועושה מאמץ כביר להפריד בין אויבים לבלתי-מעורבים. צריך לעשות כל מאמץ להדוף את החקירה, ולבסס זאת על התנהלות שקופה שתיתן לגיטימציה לעמדה הישראלית.

האיחוד האירופי הוא ידיד של ישראל, שמשמר את האינטרסים שלנו. שלישי מהסחר של ישראל הוא עם אירופה. צריך להגדיר את שיפור היחסים עם האיחוד כיעד, ולקדם את הדיאלוג איתו. יש הרבה מחלוקות בין ישראל לאיחוד האירופי – כולל היעדר גינוי אירופי לתנועת ה-BDS, וזה דורש שינוי. אבל, כדי לייצר שינוי, אין מנוס מדיאלוג עם אירופה ומקידום שיתופי פעולה עמה. התנהלות אחרת, מזיקה לישראל ומקבעת תפיסות שליליות.

האיום האיראני הוא מרכזי, ופיתוח ההרתעה הישראלית הוא כלי חשוב להתמודדות עמו. איראן עושה מאמץ גדול לפגוע בנו, וצריך להראות לה שלא כדאי לה להתגרות. במקביל, ישראל צריכה להיות מעורבת בגיבוש הסכם הגרעין החדש, ולהבטיח שההסכם ייתן מענה לאינטרס שלה. לשם כך, דרושה מערכת קבלת החלטות משומנת, שאינה מתבססת רק על החלטת ראש הממשלה. נצטרך גם לעבוד קשה כדי לתקן את הנזק שגרם ליחסים עם המפלגה הדמוקרטית בארה"ב, אחרי שנתניהו שרף גשרים, ואנחנו נשקיע בכך רבות.

דני דיין, תקווה חדשה

נתניהו קיצץ את כנפי משרד החוץ מתוך הנחה שגויה מהיסוד שמדובר במשרד פוליטי שמשרת אג'נדות. כשהגעתי לשרת בקונסוליה בניו יורק, כמינוי פוליטי, מצאתי משרד מדולדל מבחינה כספית אבל עם כוח אדם מקצועי מאוד וממלכתי. יש לבטל משרדים מיותרים, להחזיר למשרד החוץ את הסמכויות שלו, ולא להסתיר ממנו יותר מידע חיוני. בלתי נתפס בעיניי שיש לנו שגריר בחצי משרה בווינגטון. זה חוסר אחריות משוע. אין בן אנוש שמסוגל לכהן במקביל גם כשגריר ישראל באו"ם וגם כשגריר ישראל בארה"ב. מדובר בזלזול גם בארה"ב וגם באו"ם. זה עוד סימפטום של מערכת פוליטית שיש לה מדינה, ולא מדינה שיש לה מערכת פוליטית.

במהלך כהונתי בניו יורק, הרגשתי שנתניהו לא מעניק לי גיבוי בשלושת הנושאים להם הקדשתי את מרב זמני, ושבעיניי הם החשובים ביותר למדיניות-החוץ הישראלית: (1) הצורך לשמר את התמיכה הדו-מפלגתית בארה"ב. מלשכת נתניהו ומהשגרירות שלנו בווינגטון נשבה רוח של הזדהות מוחלטת עם מפלגה אחת. לא רק עם הנשיא המכהן. נותקו הרבה קשרים ונוצרו הרבה יריבויות לא נחוצות; (2) הפנייה למיעוטים בארה"ב. אנחנו דורשים מהאמריקאים להבין אותנו, אבל לא מנסים להבין את המפלגה הדמוקרטית. כדי להתחבר למפלגה הדמוקרטית, חייבים להבין את הנראטיב האפרו-אמריקאי ואת סוגיית ההגירה. אנחנו לא עושים מאמץ להתחבר לזה, ומפספסים בכך בגדול. אנחנו נאבד את המפלגה הדמוקרטית; (3) הקשר עם הקהילה היהודית. גם כאן יש פספוס ענק. אנחנו משדרים אדישות – או גרוע מכך – כלפי יהודי ארה"ב. כבר חמש שנים לא התקיימה פגישה בין ראש ממשלת ישראל לנשיא התנועה הרפורמית. גדעון סער ינקוט גישה שונה מן היסוד ויקבל את כל היהודים בזרועות פתוחות.

אנחנו לא רואים עין בעין עם ממשל ביידן לגבי פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. אבל מעבר למחלוקות, אשר יבואו לידי ביטוי בעיקר בנושא הבנייה בהתיישבות, חשוב לשמור על דיאלוג עם הממשל. ממשל ביידן הוא הממשל הדמוקרטי היחידותי ביותר שיכולנו לצפות לו, והוא לא ידחוף אותנו ואת הפלסטינים לתהליך השלום. כולנו מבינים שכרגע אין דרך לקדם את ההסדר. גם בנושא האיראני אנחנו יכולים להגיע לדיאלוג פורה עם ממשל ביידן. הממשל רוצה לחזור להסכם הגרעין, ואפשר לנהל עמו דיאלוג שישפיע על הדרך שבה הדברים יעשו. אולי כך גם לא תהיה חזרה להסכם.

אני שמח שלאחרונה רקמנו יחסים עם שלוש מדינות באמריקה הלטינית, שלא היו לנו איתן יחסים דיפלומטיים קודם לכן, וסבור שצריך לנסות לחדש את היחסים גם עם קובה.

ח"כ עאידה תומא-סלימאן, הרשימה המשותפת

מדינת ישראל אינה מתנהלת ביחסי החוץ שלה כמדינה של תשעה מיליון איש, אלא כמעצמה, וזאת בגלל הקשר שלה עם ארה"ב. הקשר המיוחד הזה משפיע על התנהלות מדינות רבות באזור ביחס לישראל. ישראל לא יכולה להשתלב במזרח התיכון כל עוד הכיבוש והשליטה על עם אחר נמשכים. הבעיות הללו ימשיכו להשליך על ישראל גם בסוגיות פנים וגם ביחסי חוץ – עם אירופה, ארה"ב, גופים בינלאומיים, ובעיקר עם המזרח התיכון. אם ישראל באמת מעוניינת ביחסי חוץ יותר תקינים, היא קודם כל צריכה לסיים את הכיבוש ולהתייחס למיעוט שבתוכה בצורה יותר שוויונית. או אז, יקבלו אותה יותר טוב בעולם.

הניסיון של הרשימה המשותפת להסביר לעולם את מה שקורה בישראל מתוך החוויה שלנו ובתור מי שנאבקים בכיבוש, נחשב בארץ הרבה פעמים כחבלה ביחסי החוץ. ברגע שחושפים את האמת על מה שקורה בפנים, ומעלים נושאים שממשלת ישראל לא מעוניינת להציג כלפי חוץ, זה נחשב כחבלה ביחסי החוץ, והחוק הישראלי מגדיר זאת כעבירה. רק מדינות שיש להן מה להסתיר מחוקקות חוקים שכאלה. אסור לישראל לבנות את היחסים הבינלאומיים שלה על בסיס שקרים וחוסר שקיפות.

שואלים אותנו "למה לא השתלבתם עד עכשיו במערך החוץ?". קודם כל, עד לאחרונה לא היה בישראל מנהיג פוליטי אחד שאמר שהערבים הם שותפים לגיטימיים לממשלה. אכן, לרוב האזרחים הערבים יש בעיה לייצג את ישראל בחו"ל, כאשר ישראל ממשיכה לכבוש את העם שלנו. אדם עם דעות כמו שלי לא יכול להשתלב היום במערך החוץ הישראלי ולהתקבל בשמחה. בוועדת החוץ והביטחון היו כבר חברי כנסת ערבים שהשתלבו, אבל אני לא רואה את מקומי היכן שדנים בעניינים שהם לגמרי ביטחוניים. זה יהיה משחק של חתול ועכבר, כי אם ניכנס כחברים בוועדה, יעבירו לבטח את הנושאים החשובים לדיון בוועדות המשנה, כדי שלא נשמע.

ההסכם עם המפרציות הוא חלק מהמערכה על מאזן הכוחות במזרח התיכון. ישראל רוצה לשמר את ההגמוניה ואת העליונות הגרעינית שקיימת במזרח התיכון. היא מפחידה את כולם בעניין האיראני. מדובר בהסכם שיתוף פעולה, שלא שייך כהוא זה לעניין הפלסטיני, וקודם כחלק מתכנית טראמפ, שלא קידמה שלום. להיפך, ההסכם מחזק את ההדרה והבידוד של הפלסטינים, ומסמל ניסיון לכפות עליהם תהליכים והחלטות שיתאימו לתוכניות של ישראל. הסכמי הנורמליזציה לא רק שלא תורמים לשלום, אלא גם מרחיקים את השלום.